

letlen hát, hogy az 1562-ben kiadott nassauai erdőrendtartás már megtiltotta a vadalmafák kivágását! Ínséges időkben az emberek is ráfanyalodtak termésére, nyersen, szárítva, főzve és sütve is fogyasztották azt. A mókus és az egerek eszik a vadalma magját, miközben sok magot szét is hurcolnak, gyakran „élelmiszerraktárakat” létesítenek, s ezáltal a fa terjedését előmozdítják. Terjesztői gyakran pihennek erdőszéli fákön, így a magok az ürülékkel együtt jutnak ki a szabadba, ezért is találunk erdőszéleken sok vadalmát.

Korábban fáját szívóssága miatt órafogaskereknek fogaihoz és meghajtoművekhez használták, a kocsigyártó pedig a legtartósabb szántalpakat készítette belőle. Faanyaga esztergályozásra is alkalmas, az asztalos pedig jó gyalulhatósága miatt használta szívesen, de készítettek belőle szerszámnyeleket, fogantyúkat is. Ezenkívül a legjobb vonalzók és rajztáblák készültek belőle. A fafaragó is szívesen dolgozott vele, bizarr alakú törzsrészeiből különböző faragványok, például fatalak, fapoharak, szobrok készültek. Kérgének belső részéből, timsó hozzáadásával, azt a szép sárga színt állították elő, amit a franciák filage mordant-nak (maró pác) neveznek. Gyümölcséből annak idején zselé, almabor, pálinka és ecet készült, illetve magas C-vitamin tartalma miatt teát főztek belőle, amit láz, megfázás és hasmenés ellen javallottak.

Napjainkban a vadalmának, ennek az elfelejtett fafajnak az erdei biodiverzitás fenntartásában van fontos szerepe, mint láttuk, számos élőlény kötődik hozzá. Lényeges az is, hogy törzse a hatvanadik életéve körül többnyire gesztkorhadás áldozata lesz, odvak keletkeznek benne, s így sok odúlakó madárnak és kisemlősnek nyújt búvó- és szaporodóhelyet. Gazdasági jelentőségéhez járul, hogy virágai méhlegelőként szolgálnak, s a közeljövőben nagy szerepe lesz a nemes alma rezisztencia-nemesítésében, mivel a vadalma a lisztharmattal, az alma mozaikvírussal, a varasodással és a faggyal szemben teljesen ellenálló. Ezekon kívül klímaterancíája miatt a nemes almafajták szaporításánál alanyként való felhasználása fokozódni fog a jövőben.

Bartha Dénes

Az Év Hala, 2017: a harsa

A Magyar Haltani Társaság kezdeményezésére immáron nyolcadik alkalommal került sor *Az Év Hala* megválasztásra. A társaság elnöksége által kijelölt három őshonos halfajra december 31-én éjfélig lehetett szavazni a társaság honlapján.

Harmadik helyen a beérkezett 5148 szavazat mintegy 16%-át begyűjtő *halványfoltú küllő* végzett. Ez az aprócska termetű, maximum 10–12 cm-re növvő védett halacska a Duna vízgyűjtőjének endemikus, azaz bennszülött halfaja. Küllőfajaink közül a legszelesebb körben elterjedt. Főként a kisebb-nagyobb folyóvizek lassú folyású szakaszainak lakója, de állóvízi állományai is ismertek.

Az október elején induló szavazás első heteiben még a *paduc* állt az élen, ám végül a szavazatok mintegy 37%-val második lett. Elsősorban a róla elnevezett szinttájón, a folyók hegylábi, dombvidéki, főként kavicsos medrű, sodrottabb vizű szakaszain él. Táplálékát zömmel a víz alatti köveken, mederanyagokon kialakuló élőbevonat adja, amelyet vésőszerű alsó ajkával gyalul le. Kiváló sporthal, elsősorban a Duna menti és az erdélyi horgászok körében népszerű. Állományait élőhelyének megváltozása, így pl. a duzzasztás és a vízszennyezés veszélyeztetheti.

A *harcza* (Harka Ákos felvétele)

A „papírformának megfelelően” első helyen a *harcza* végzett, amely a szavazatok közel felét kapta (48%). Mióta a vizák eltűntek vizeinkből, a *harcza* a legnagyobb halunk. Másfél évszázada még 200 kg-ot meghaladó példányokat is fogtak vizeinkből, manapság azonban a mázsa felettiek is ritkaságszámba mennek.

Teste hosszúra nyúlt, a feje felülről, farokrésze pedig oldalról erősen lapított. Pikkelyei teljesen hiányoznak, emiatt testét gazdag nyálkaréteg fedi. Színe az élőhelytől függően a világosabb zöldesbarnától a feketéig terjedhet, rendszerint márványozott. Rendkívül nagy szájában több sorban ülő, apró, hegyes fogak találhatók, melyek ún. kefefogazatot alkotnak. Felső állkapcsán, a szájszöglet közelében egy pár hosszú, míg az alsón négy vékonyabb, rövid bajuszszál található. Szeme a fejéhez képest egészen kicsi. Rövid, csökevényes hátúszója szokatlanul elől van. Ezzel ellentétben a farok alatti úszója nagyon hosszú, egészen a farokúszóig húzódik. Mellúszója erős, első sugara vaskos, kemény csonttüske.

Európa nagy részén széles körben elterjedt, egyes helyeken a félsós tengeröblökben is előfordul, de elsősorban a nagyobb folyók és tavak homokos, iszapos medrű részeit kedveli. Várhatóan a 2016. év győztes halával, a *compó*val együtt jól bírja majd a klímaváltozást, ugyanis nemcsak a vizek szennyeződését, hanem azok felmelegedését és oxigéntartalmának csökkenését is jól tűri.

Elsősorban éjjeli életmódot folytat, nappal főként különböző búvóhelyeken, pl. a meder gödreiben, alámosott partrészeken, vagy víz alatti tuskók között tanyázik. Fiatalabb korukban még kisebb csapatokban, idősebben azonban már magányosan vadásznak. Az élőhelyükön gyakorlatilag minden hozzáférhető állati táplálékot elfogyasztanak, főként halakat, kétéltűeket és makrogerinctelenekeket, emellett vízimadarakat és vízbe esett emlősöket, sőt, még a dögöket sem vetik meg.

Télen nagyobb csapatokat alkot, ilyenkor a környék kisebb-nagyobb harcsái összegyűlnek egy-egy alkalmas vermelőhelyre. Vizeinkben a tejesek általában négy-, az ikrások öt éves korban válnak ivaréretté. Amint a víz hőmérséklete tartósan 20°C felé emelkedik, a hímek tisztogatni kezdik az ívóaljzatot, a leendő fészkek anyagát. Ez rendszerint a fűzfák bojtos gyökérzete. Az ívás általában este történik, ekkor a harcsák összefonódva kavarnak a fészkek körül. A hím körülfonja testével a nőtény hastájékát úgy, hogy közben mintegy kipréseli belőle az ikrát. Eközben a hím folyamatosan kibocsátja tejét, ami azonnal megtermékenyíti a frissen vízbe került ikrákat. A harcsák mindezt a fészkek fölött teszik, hogy a megtermékenyült ikrák azonnal felragadjanak a gyökérbojtokra. Ezt követően a hím őrzi a fészket, miközben nemcsak az esetleges ragadozókat tartja távol, hanem farkának állandó mozgásával igyekszik friss vízzel és oxigénnel ellátni a kelő ikrákat.

A harcsa igen kedvelt horgászhal, ugyanis hazánkban semelyik más fajtából sem várható olyan nagy fogás, mint harcsából. A hivatalos hazai rekordlista szerint a horgászok által kifogott legnagyobb harcsa 113 kg volt (2010). Elsősorban éjszaka, fenekező módszerrel, igen változatos csalikkal horgásznak rá. Emellett egyre kedveltebb módszer a pergetés is, ugyanis az ügyesen vezetett csalival akár napközben is kapásra lehet bírni az egyébként rejtkehelyükön megbúvó harcsákat. A kuttyogtatás eredetileg egy évezredes halászati mód, ám manapság a horgászok körében is egyre kedveltebb. Ennek során rendszerint úszós felszerelést használva, erős horogra feltűzött gazdag csalétket kínálnak a harcsának. A horgász csónakjával folyamatosan haladva az ún. kuttyogatóval – ami egy rendszerint fából készült szerszám – szabályos időközönként lesújt a víz felszínére, ami egy sajátos, a vízben messzire terjedő hangot kelt, csalogatva a környék harcsáit. Egyesek úgy vélik, hogy ez a hang a vízbe ugró béka loccsanását idézi fel, ám sokkal inkább a harcsák zajos táplálkozására emlékeztet, ezért inkább a fajtársak lakmározásának képzele lehet az, ami előcsalja a rejtkehelyén nyugvó ragadozót.

A harcsa horgászatát különböző korlátozások érintik. Fajlagos tilalma május 2-a és június 15-e között tart, ekkor csak a 100 cm feletti példányai foghatók. A tilalmi időn kívül 60 cm-es méret- és három darabra vonatkozó mennyiségi korlátozás védi. Ehelyütt is fontos hangsúlyozni, hogy ezek a méretek a hal standard testhosszára, azaz az orrcsúcstól a farkúszó kezdetéig terjedő hosszra vonatkoznak, továbbá hogy egyes vízterületeken ennél szigorúbb megkötések is lehetnek, amelyekről a helyi horgászrend nyújt tájékoztatást. E szabályozások teszik lehetővé azt, hogy minden harcsaegyed életében legalább egyszer szaporodhasson.

Szálkamentes húsa közkedvelt, sokak kedvenc halétele. A természetes édesvízi halászat 2016. január 1-jével történő megszűnését követően a tógazdasági tenyésztésre hárul a piac kiszolgálása. A faj mesterséges szaporítási módszere igazi hungarikum, amit napjainkra más országok is átvettek. Tenyésztésének előnye az, hogy a többi ragadozóhalhoz képest jóval ellenállóbb, a különböző tógazdasági műveletek (pl. lehalászás, szállítás) sokkal kisebb gondot okoznak a harcsa esetén, továbbá a táplálékot is jobb határfokkal hasznosítja. A háztartások és a vendéglátóhelyek részéről egyre fokozódó igényt a korszerű technológiák alkalmazásával ki lehetne elégíteni, ezért úgy véljük, hogy a harcsa termelésére sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a jövőben. Mindezek mellett jó szívvel bátorítjuk a halgazdálkodókat nemcsak a harcsa, de a 2016. év hala, a compó folyamatos telepítésére is, hiszen ezek az őshonos fajok felmelegedő vizeinkben is nagy biztonsággal tarthatók.

Nyeste Krisztián–Antal László